

חסרון אלא בדבר קל, וכמו שאמרו כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה ורק שלמעלתו הגדולה מעלה עליו הכתוב כאלו חטא, דסביביו נשערה מאד, ולגבי דידיה נחשב לחטא וחסרון, ואף על זה החטא הקל היה עסוק בשקן ותעניתו ושב בתשובה שלימה כאילו היה חטא חמור. ובוזה נתבררה מעלתו השלימה שאין בו חסרון, ועל כן אז דייקא נשלם מנין הי"ב שבטים שיהיה נמנה עמהם'. (וע"ע: בתקנת השבין עמ' 29; אור זרוע לצדיק — ז, עמ' 28).

'מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן, מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום' — ע' באור הענין בספרי ר' צדוק הכהן — רסיסי לילה כד; פוקד עקרים ד (עמ' 28).

'מעבירים כתיב' — ערש"י ותוס' וגליון הש"ס. עוד על חילוקי נוסחאות בין ספרי התורה שבידינו לבין המוזכר בש"ס — ע' במובא בסנהדרין ד. על דברי רש"י כאן — ע' שו"ת חכם צבי סו"י לג; 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם', עמ' רעו.

דפים נה — נו

'כל האומר... חטא — אינו אלא טועה' — לפנינו קטע ממאמר מאת הגרא"א דסלר זצ"ל, מתוך ספרו 'מכתב מאליהו' (ח"א עמ' 161 ואילך), בענין חטאיהם של גדולי עולם. (הוא אחד המאמרים העיקריים שבהם ביסס הרב דסלר את הגישה לתנ"ך על פי הבנת חז"ל — כהערת העורכים שם).

גדרי חטאות הראשונים

כשנשמע אדם משתמש במלת 'עוולה', לא נוכל לדעת כלל לאיזו דרגה של חומר עבירה הוא מתכוון, מבלי שנדע את מדותיו של האיש המדבר ודרגתו המוסרית; כי ההערכה ב'עוולה' היא לפי ערך מדות המעריך. למשל: לרב ספרא 'גניבה' היא כבר אם אינו דובר אמת בלבבו (מכות כד); לתוספתא (ב"ק ז), מי שאינו אומר דבר בשם אומרו — הוא כבר גנב. ויש שלא יבחינו גניבה ברמאות של משא ומתן; ויש גנב סתם, שלא ישיג שום עוולה בגניבה כלל.

והנה הערכתה של התורה הקדושה היא בוודאי המעולה שבהערכות. כבר ביארנו במאמר 'תורת אמת' שמגדרי 'תורה מן השמים' הוא שהתורה הקדושה מורמת מעל כל הנגיעות האנושיות, ומשפטה הוא משפט האמת המוחלטת. וכן כתוב בנביאים (ישעיה נה): **כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, נאם ה'.** כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם.

על כן מובן, שהבחנת התורה בחטאים היא דקה עד אין שיעור; גם התיאור 'מיקרוסקופי' לא יספיק לתת לנו מושג מדקות משפטה. למשל, הנה התורה מודיעה לנו שמשה רבינו ע"ה חטא בלא האמנתם בי, ואף על פי כן מפרשי התורה נלאו לדעת מהות חטאו. הר"י אברבנאל זצ"ל מונה עשרה פירושים לחטא זה, ומקשה על כולם, ומוסיף שוב אחד משלו. וידוע מאמרם ז"ל 'הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה' (יבמות קכא).

אבל גם זה צריך לדעת: גם הלשון אשר בה מתארת התורה את חטאי גדוליה — היא לפי הערכתה זו, עד שהחשוב בהערכה זו כמו גנב, תקראנו התורה 'גנב' סתם. נראה נא דוגמא אחת מפורשת.

כתוב מעשה עכן (יהושע ז): ויאמר ה' אל יהושע... חטא ישראל וגם עברו את בריתי... וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם... חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד הסירכם החרם מקרבכם.

אם לא היינו יודעים איך היה המעשה, בוודאי היינו חושבים שאם לא כל ישראל, על כל פנים רובם חטאו, או לכל הפחות חלק מסויים מן העם, שלשים אחוז, עשרים אחוז... אבל למעשה איך היה? הכתוב מודיע לנו שרק עכן עשה עבירה — מכל קהל ישראל רק איש אחד בלבד לקח מן החרם, איך יתאים זה עם מאמר ה' חטא ישראל וגו'? אלא ודאי שצריך לחפש את חטאם בהבחנות הכי-דקות בלב, לפי מדרגתם. והענין הוא שעל ידי מעשה עכן נתגלה חסרון דק מן הדק במדרגת דבקותם של כלל ישראל בה' ית"ש. כי ידוע גודל כח השפעת הצבור על היחיד שבתוכו. והעיד הכתוב שאילו היתה מעילה-בחרם אצלם בריחוק ובביזוי ובתיעוב היותר אפשרי כראוי להם לפי מדרגתם בדבקות, לא היה אפשר שימצא אפילו אחד שיעיז לגנוב. וחסרון דק כזה, שכמעט אי אפשר לנו להבחין, מתבטא בלשון התורה כחטא גס — לקחו... גנבו... כחשו...!

הרי לנו דוגמא לתיאור חטא על פי קנה מדת התורה הקדושה. וכן מצאנו בחטא העגל, שכתוב בו שחת עמך וכו', ולמעשה אנו רואים שרק שלשת אלפי איש חטאו בפועל — חצי עשירית עשירית שבמחנה, כמו שהעיר אבן עזרא (עיי"ש), וכמו שנאמר ויפל מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש, ואף על פי כן מצאנו בדברי השי"ת למשה שנתחייבו כל ישראל בלייה ח"ו. אלא שגם כאן היה החטא בדקי-דקות. עי' אבן עזרא ורמב"ן שם, שישראל ביקשו עגל לשם שמים, פירוש על דרך נחש הנחשת, להתרכז על ידו להתבונן שגם הטבע — נס הוא; ורק ערב רב, שלשת אלפים בלבד, פגמו במחשבתם ע"ד עבודה זרה, היינו שדרשו הנהגת הטבע דווקא. אלא שחטאם של כלל ישראל היה לפי מדרגתם, שלא היה להם לבקש סיוע כזה.

ובזה מבואר מאמרם ז"ל על דור המדבר בכלל (מדרש ילמדנו, מובא בילקוט בהעלותך): ויהי העם כמתאננים — מימיהם לא חטאו חטא גמור (על פי הערכתנו אנו), ולא לקו מכה גמורה'.

ומעתה נוכל להתקרב בעז"ה להבנת מאמריהם ז"ל בשבת (נה-נו):

כל האומר ראובן חטא... בני עלי חטאו... בני שמואל חטאו... דוד חטא... שלמה חטא... אינו אלא טועה'.

פירוש: האומר שחטאו על פי קנה מדה של עצמו טועה בפשוטם של הכתובים. חז"ל הקדושים, אשר דבקו באמתת התורה יותר בכל ברייה, הם היחידים אשר זכו לחדור אל עומק דקדוקה והערכתה של התורה (עי' מאמר 'תורת אמת') ורק הם יכולים לגלות לנו אופני ביטוייה החריפים. במאמרים נפלאים אלה מזכים לנו בקצת מהבנתם הבהירה, ופותחים לנו פתח להבנת התנ"ך על פי אמתת פנימיות הענינים.

נבאר קצתם בקיצור נמרץ, וישמשו דוגמא על השאר; —

כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה... אלא עלבון אמו תבע ובלבל מצעי מטתה של בלהה. פירוש: דבחינת אשת איש בדין בני נח הוא בגדר גזילה, כמו שנדרש מפסוק ודבק

באשתו — ולא באשת חברו, והקולא שהקיל לעצמו לשנות בענייני אביו בענין זה היא כבר קולא בגדר בעלות אביו בזה, ובמדרגת ראובן נחשב כבר לחטא גמור באותו ענין. **כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה... נשוי הטו את לבבו ללכת... ולא הלך**. פירוש, קולא זו בהנהגתו עם נשיו עד שהיה אפשר להן לבקש להטות — זו כבר נחשבת, במדרגת שלמה, להטייה גמורה אצלו. (עי' מש"כ לעיל במעשה דעבן).

ואמרו ז"ל שם על חטא דוד המלך ע"ה: **כל היוצא בחיילות בית דוד גט כריתות כותב לאשתו וכו'**, ולא היתה אשת איש כלל, רק שדעתו לחזור ולקדשה אחר המלחמה, לומר שחטאו היה בדקות פנימיות הלב, כאשר העיד דוד בעצמו **לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי**. אבל יש בזה דבר עמוק עוד יותר, כי גם חטא זה לא היה לפי מדרגתו, כאמרם ז"ל (ע"ז ד:)'לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויים לאותו מעשה (העגל) אלא כדי להורות תשובה'...!

(א. יש להעיר על פירושו 'כל האומר... חטא אינו אלא טועה' כלומר טועה בכך שמפרש חטא הקדמונים על פי השגתו ומדרגתו שלו — אם כי הדברים כנים מצד עצמם, אך אין מובן לכאורה שזהו פשט המאמר, והלא נאמר בגמרא שדברי רב שמואל בר נחמני הללו שנויים במחלוקת, ולפי כמה דעות תנאים ואמוראים, האומר ראובן חטא אינו טועה (וע' יומא סו: ובתו"ד פלוני). ואם כן, על כרחנו שהכוונה במאמר זה לומר רק שלא חטא בחטא המסוים העולה מפשט הכתוב, שלא שכב עם בלהה ממש, וכן בודד — לא בא אל אשת איש (וכמו שפרש"י, וכ"מ ביומא ט) וכדו', אבל אין כאן התיחסות לענין תפישת חטאי הראשונים אצלנו.

ועל כן נראה שגם לפי אותן דעות בגמרא שהכתובים מתפרשים כפי משמעותם הפשוטה, כגון 'וישכב את בלהה', ודאי אין אנו יכולים להבין ולהשיג את חטאם של הגדולים, שכל מחשבתם ומאוייהם, ואף יצרם, היו במדרגה גבוהה שאין אנו מכירים.

וע"ע מי השלוח (ח"א וארא, ד"ה ויקח אהרן).

ב. עוד יש להעיר, שאעפ"י שבמקומות מסוימים גילו לנו חז"ל שהדברים נוטים מהפשט, נראה שבאופן כללי אי אפשר לשנות את כוונת הכתובים מפשטותם, וכמו שהעיר על כך החזון-איש באגרתו — ח"א רט. ע"ע 'משנת רבי אהרן' (ח"ג עמ' קע), כמה דוגמאות ממקומות שנראה לכאורה שהוציאו חז"ל המקראות מפשטותם, ולאמיתו של דבר דוקא בדרך זו מתיישב פשוטו של מקרא. עוד בענין לשון התורה בתאור חטאים, כפי שהם בדקי דקות — ע' באור הצפון ח"א עמ' קצו וח"ב עמ' קמה.

ג. עוד בענין זה, של חטאי גדולי ישראל, יש לצטט את דברי הרש"ר הירש זצ"ל:

'... אין התורה מציגה את גדולי ישראל כאידיאלים בתכלית השלמות; אין היא מאליה אדם, ואין היא אומרת על איש: 'הנה לפניך האידיאל, באדם זה הפך האלהי לאדם! בכלל, אין היא מציגה את חיי שום אדם כחיים לדוגמה ולמופת, — למען נלמד ממנו מה טוב ומה ישר, מה נעשה ומה לא נעשה. אם התורה רוצה לצייר לנו דמות, שנוכל ללמוד מדוגמתה, הרי אין היא מציגה בן אדם, שיסודו מעפר ואפר, אלא הקב"ה מציג את עצמו לדוגמה, והוא אומר: 'הביטו אלי! עשו כמעשי! לכו בדרכי! לעולם אל נאמר: מעשה זה הוא טוב וישר, שכן פלוני אלמוני עשה כן!

אין התורה מעלימה את השגיאות, השגגות והחולשות של גדולי ישראל; ודוקא על ידי כך היא מטביעה על סיפוריה את חותם האמת. אולם, לאמתו של דבר, ידיעת חטאם של גדולי ישראל איננה מנמיכה את דמותם, אלא להיפך: דמותם גדולה ומאלפת — בעצם החטא שחטאו. אילו הזהירו כולם כוזהר הרקיע ללא

רבב ושמץ פגם, היינו סבורים שטבעם שונה מטבענו, והוא למעלה מהישג ידינו... נלמד מחכמי התורה הגדולים — והרמב"ן (שכתב: 'ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה'...) הוא בודאי מן הגדולים שבהם: לעולם אין זה מתפקידנו ללמד סניגוריה על גדולי ישראל. אין הם זקוקים לסניגוריה שלנו, ואין הם סובלים אותה...'. (פירוש רש"י הירש, בראשית יב, י)

'בשום מקום לא נמנעו חכמינו מלגלות חולשות ושגיאות, קטנות כגדולות, במעשי אבותינו הגדולים; ודוקא על ידי כך הגדילו תורה, והאדירו את לקחה לדורות'.

'אנחנו הולכים בעקבות רבותינו, ואין אנחנו רואים כחובתנו להיות סניגורים לאבותינו הגדולים, כדרך שגם דבר ה' אינו נמנע מלגלות בהם חולשות ושגיאות'. (שם כה, כז; כז, א. וע"ע בפירושו למעשה שמעון ולוי — בראשית לד, כה).

ויש להדגיש שאין בכלל דבריו מתן רשות לבקורת של אנשים פשוטים על גדולים, שהרי אפילו בהרהור לבד אמרו 'המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה', ואין לך רב מובהק כגדולי ישראל לדורותיהם. אלא דבריו מתייחסים לבקורת של חכמי ישראל שבכל דור, על פי רוח קדשם או מתוך קבלה המסורה בידם או על פי המדות שהתורה נדרשת בהן).

דף נו

באורים והערות, ענינים ופרפראות

זהם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן' — ארמי אבד אבי — 'ארמי' היינו ענין הטעות וההעלם הנמצא בעולם, 'אובד אבי' — ענין זה שולל את דעת האדם, ['אב' הוא כינוי למחשבה], כי מאחר שהטעות וההעלם מצויים בעולם, האדם נתון תמיד בפחד ודאגה ואין דעתו בטוחה ומיושבת עליו.

וכמו שמצינו בבני שמואל שנאמר עליהם ויטו אחרי הבעצ ופרשו בגמרא שבקשו להרבות שכר לחזניהם וסופריהם. ובאמת כוונתם היתה לשם שמים, כי מסתמא חזניהם וסופריהם היו צדיקים, והיו רוצים להמציא להם פרנסתם, ואף על פי כן נאמר עליהם ויטו אחרי הבעצ — לפי שאין האדם יכול להישמר מטעות, כי לא כיוונו לרצון השי"ת.

ועל ידי מצות בכורים, יזכה האדם להנצל מטעות, רק יביט לה' בכל מעשה שיעשה, על כן נאמר מיד לאחר אותו פסוק אשר נתת לי — היינו, שמדבר עם השי"ת פנים בפנים (מי השלוח ח"א כי תבוא).

'חלקם שאלו בפיהם' — המהר"ל מבאר שהכוונה היא לחלק הראוי להם לפרנסה, [שכן הדרך לפרנס את הדיינים, כמו ששנינו (בכתובות קה).] דייני גזרות שבירושלים היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה], היו שואלים חלקם בפיהם שיתנו להם. וגם זה בכלל ויטו אחרי הבעצ.

ויטו אחרי הבעצ... רבי עקיבא אומר: קופה יתירה של מעשר נטלו בזרוע' — יש לשאול, מדוע נקט הכתוב את חטאם בהטיה אחר הבעצ, כאילו כל חטאם באהבת הממון, והלא הם נטלו יותר מן הראוי להם, כפרוש רש"י? —

אלא שאדם נתפס בעיקר על תחילת דרכו הרעה, בשעה שעדיין יצרו נוח להיכבש תחתיו, ואעפ"כ

הוא נוטה אחריו ואינו נזהר בדברים הקלים. אבל אחר כך כשכבר מגיע למצב שהוא נתון ביד תאוותו כחומר ביד היוצר, אז כבר קשה עליו להתגבר על יצרו — על כן חומר העונש גדול יותר כאשר נקל לו לכבוש את יצרו ואינו כובש. (עפ"י 'חכמה ומוסר' ח"א קכא. וע"ע: 'משנת ר' אהרן' ח"א עמ' קפו).

'אמר רב: רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד...' — ע' כיוצא בזה: חולין מט. וכן בסוף עירובין ר"ב כהנא מסייע כהני' (ועתוס' קדושין ת. אם היה ר"כ כהן); סנהדרין צח: דבי ר' שילא אמרי שילה שמו... דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו... — כל אחד היה דורש אחר שמו (רש"י. וע"ש ב'יוסף דעת'); תוס' קדושין ע: (ד"ה קשין גרים). וע"ע של"ה — תולדות אדם טו; דברי סופרים (לר"צ הכהן) — יח.

(ע"ב) 'אמר רב: בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה' — יש להבין, הלא עוד מקודם לכן כבר אמר לציבא הנה לך כל אשר למפיבשת, ומדוע רק עתה נענש על כך?
אכן, על תחילת קבלת השמיעה וכניסת הדברים ללבו — אין לטעון, שהרי כבר אמרו (מועד קטן יח.) 'ברית כרותה לשפתים'. אמנם כאשר הוא בא ומתרחץ עצמו, ודאי צריך לקבל באמת את הדברים הנאמרים. (גהר שלום, בשם הרבי מלובלין)

'אז יבנה שלמה...' — ענין נשים נכריות שנשא שלמה, מבואר בספרים, כי כל כח אומות העולם, המיוחד לכל אומה ואומה, נמצא ביותר בנקבותיהם ובפרט בבנות המלכים, ולכך בחר שלמה ליקח בנות מלכים, כדי להכניע כל כחותיהם תחת הקדושה, כגון מואביות — הוא כח אכילה ושתיה; עמוניות — כח התאוה; צידוניות — כחם בממון; חתיות — בכח וגבורה.
וזה ענין ובית יעשה לבת פרעה (מלכים-א ז, ח) — שרצה להרחיב קדושת השי"ת בעולם, אלא שבאותה שעה עדיין לא היה לב ישראל מבורר וראוי לכך, ולכן נאמר ובית יעשה — לשון עתיד, שאז יגמור את אשר התחיל. וכשנגמרה בניית בית המקדש היה בדעתו שכבר הגיעה העת, כי שלמה בבנותו המקדש וכליו המקודשים, היה זך לב ומבורר, וכל אותם אלף מיני זמר לא עשו בו שום רוע. (עפ"י מי השלוח — ח"א מלכים-א יא; ח"ב תשא עה"פ אלהי מסכה לא תעשה לך. וע"ע: שבת מוסר א, יח; מחשבות חרוץ צב, ובסוף ספר ליקוטי מאמרים, עמ' 239-240).

'ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון ועליו נבנה כרך גדול [של רומי]' — ע' רמזי הענין בספר 'דובר צדק' עמ' 171.

'שכל דין (כצ"ל) שדן מבן שמנה עד שמנה עשרה החזירן להן' — רש"י מפרש, שאז מצא את הספר, ועיין וקדק בתורה ובדיניה והבין שמא טעה בדין. ויש מפרשים שעד בן שמונה עשרה אין דעתו של אדם שלמה, ומכאן כתבו כמה פוסקים שאין ראוי לדון דין אלא מבן שמונה עשרה ומעלה. (ע' חושן משפט ז, א). ויש מפרשים שאין סומכים אדם פחות מבן שמונה עשרה, (ע' רש"י סנהדרין יד. ד"ה דכתיב וד"ה אלא). ובזה יש להבין דברי רבי אלעזר בן עזריה ביום שמינוהו לנשיא 'הרי אני כבן שבעים שנה', שהיה אז בן שמונה עשרה. (עפ"י עלה יונה עמ' רצג).

ואולם יש מפרשים שהכוונה כאן לשנים שעברו מאז שנעשה מלך, שהחזיר את הדינים שדן מבן שמונה למלכו עד שמונה עשרה, ואז היה בן עשרים ושש. (עפ"י חדושי אגדות מהרש"א. וע' מאור ישראל).

קעא